

PAPER DETAILS

TITLE: Çin'in Sosyal Kredi Sistemi: Nedir, Ne Degildir?

AUTHORS: Ilkay Ata Yildiz

PAGES: 375-390

ORIGINAL PDF URL: <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/download/article-file/3502624>

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF AKSARAY UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

dergipark.gov.tr/aksarayiibd

Araştırma Makalesi • Research Article

Çin'in Sosyal Kredi Sistemi: Nedir, Ne Değildir?

Social Credit System of China: What Is and What Is Not?

İlkay Ata Yıldız¹

¹Araştırma Görevlisi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ilkayata@aksaray.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2139-9324

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Sosyal Kredi Sistemi,
Güvenilirlik,
Çin

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 28 Ekim 2023
Kabul Tarihi: 3 Aralık 2023

ARTICLE INFO

Keywords

Social Credit System,
Trustworthiness,
China

Article History:

Received: 28 October 2023
Accepted: 03 December 2023

ÖZET

Çin Devlet Konseyi'nin, 2014 yılında yayınladığı "Sosyal Kredi Sistemi'nin İnşasına Yönelik Plan Çerçevesi" ile sistematik olarak hayata geçirmeye başladığı Sosyal Kredi Sistemi yaygın olarak, akıllı dijital teknolojilere dayalı olarak kitlesel gözetim sürdüren ve ülkedeki tüm vatandaşlara birer puan atayan bir aygıt olarak tasavvur edilmektedir. Gelgelim Sosyal Kredi Sistemi'ne ilişkin bu tasavvur sistemin ne olup ne olmadığına, ne yapıp ne yapmadığına dair yaygın genellemeler ve yakıştırmalarla karakterizedir. Bu makale, Sosyal Kredi Sistemi'nin amaç, kapsam ve işleyişini, Çin iktidarı tarafından yayınlanan siyasa belgelerine dayalı olarak açıklayarak yaygın anlatılardaki yanlış genellemeleri ve yakıştırmaları eleştirme ve sistemin gerçekte ne şekilde vuku bulduğunu açığa çıkarma amacı taşımaktadır. Makalede, yaygın kanının aksine Sosyal Kredi Sistemi'nin kitlesel gözetim amacıyla tasarlanmış yekpare bir aygıt olmadığı, bunun yerine biçimlenmesi henüz devam etmekte olan çok parçalı ve yönlü uygulamalar toplamından oluşan bir siyasa girişimi olduğu gösterilmektedir. SKS'nin temel amacının devlet işlerinde, ticari işlerde, sosyal işlerinde ve yargı faaliyetlerinde gerçek ve tüzel kişilerin güvenilirlik düzeyini artırarak ülkedeki ekonomik ve sosyal süreçlerin gelişimini garanti altına alma olduğunu iddia savunan makalede Sosyal Kredi Sistemi'nin düşünülme süreci, tasarımı ve hayata geçirilme uygulamaları açıklanmaktadır.

ABSTRACT

The Social Credit System, which China's State Council began to systematically implement in 2014 with the publication of the "Plan Framework for the Construction of the Social Credit System", is widely envisioned as a device that maintains mass surveillance based on smart digital technologies and assigns a score to every citizen in the country. This conception of the Social Credit System, however, is characterized by widespread generalizations and imputations about what the system is and is not, what it does and does not do. By explaining the purpose, scope and operation of the Social Credit System based on policy documents published by the Chinese government, this article aims to criticize the false generalizations and stereotypes in popular narratives and to expose how the system actually works. The paper shows that, contrary to popular belief, the Social Credit System is not a monolithic apparatus designed for mass surveillance, but rather a policy initiative that is a multipart and multifaceted set of practices still in the process of being shaped. Arguing that the main purpose of the Social Credit System is to guarantee the development of economic and social processes in the country by increasing the level of trustworthiness of natural and legal persons in state affairs, business affairs, social affairs and judicial activities, the article describes the process of thinking, design and implementation practices of the Social Credit System.

İngiliz yapımı distopik Black Mirror dizisinin Nosedive isimli bölümünde, toplumun tüm üyelerinin akıllı telefonlar aracılığıyla birbirlerini puanladıkları ve bireylerin toplumsal yaşam içindeki konumlarının ve fırsatlarının bu puanlara göre şekillendiği bir evren tasavvuru sunulur. Bu hayali evrende tüm toplumsal etkileşimler vatandaşların birbirlerine verdikleri

puanlar esasında ilerler. Buna göre, belirli düzeyde bir puana sahip olanlar güvenilir, başarılı ve topluma uyumlu olarak kabul edilirken belirli düzeyin altında kalanlar güvenilmez, başarısız ve toplumsal bakımdan uyumsuz kişiler olarak kabul edilir. Bu doğrultuda tüm vatandaşların barınmadan ulaşım, sağlıktan istihdama yaşam fırsatlarına erişimi, sahip oldukları puanlara göre belirlenir. Böyle bir sistemi gerçek hayatta görmek ve deneyimlemek kuşkusuz korkutucudur. İşte bugün bu korkutucu düşüncenin tam da Çin’de hayata geçirilen Sosyal Kredi Sistemi (SKS) ile gerçeğe dönüştüğü ve Çin devletinin Black Mirror evreninde var olan puanlama sisteminin bir benzerini hayata geçirdiği iddia edilmektedir (Nguyen, 2017; Petit, 2018; Vincent, 2017).

Bu iddiaya göre, Çin’de hayata geçirilen SKS ile Black Mirror dizisinden bir adım daha da öteye gidilmekte ve tüm vatandaşlar birbirleri tarafından değil, bizzat devlet tarafından puanlanmaktadır. Adeta distopik bir mitos haline gelen bu SKS anlatısına göre, ülkenin dört bir yanını kuşatan kapalı devre televizyon kameraları ve internet gözetimi yoluyla tüm vatandaşlar yaptıkları alışverişlerden kimlerle arkadaşlık ettiğine, bilgisayarda oyun oynadığı süreden sosyal medya gönderilerine gerçek hayatta ve sanal dünyada kesintisiz bir izlenmeye tabi tutulmakta ve elde edilen veriler, merkezi bir bilgisayar sistemine aktarılıp yapay zekâ yoluyla değerlendirilerek her bir kişiye otomatik olarak bir sosyal kredi puanı atamakta ve son olarak da kişilere atanan bu sosyal kredi puanlarına mukabil bir takım cezalandırmalar ve ödüllendirmeler uygulanmaktadır. Bu anlatı doğrultusunda sistem bilhassa Batı medyasında, “Çin’de vatandaşlık puanları” (Botsman, 2017; Hvistendahl, 2017; Ma, 2018), “Çin’in yeni cezalandırma sistemi” (Campbell, 2019), “Çin’de dijital diktatörlük” (Mosher, 2019; The Economist, 2016a; The Economist, 2016b), “Çin’de algoritmik yönetim” (Carney, 2020; The Conversation, 2018) gibi ifadelerle tanımlana gelmiştir. Öyle ki sistemi bir “korku projesi” (Ford, 2019) ve “Orwell’in kâbusu” (Asian Institute, 2017) şeklinde niteleyen değerlendirmelere rastlamak da mümkündür.

Batı kamuoyunda yankı bulan SKS anlatısına paralel bir anlatı Türkiye kamuoyunda da kendini göstermektedir. Nitekim Türkiye basınında SKS’ye ilişkin yer alan anlatılarda da “yapay zekâyâ dayalı puanlama sistemi” (Congar, 2020; Hürriyet, 2018; TRT Haber, 2020), “vatandaşlık puanları” (Haber Global, 2021; NTV, 2020), “Black Mirror Çin’de gerçek oluyor” (Tarcan, 2019; T24, 2020), “dijital diktatörlük” (Gazete Duvar, 2018) ifadelerinin öne çıktığı görülmektedir. Daha da önemlisi, SKS’ye yönelik Türkçe akademik çalışmalar da benzer bir anlatıyla kuşatılmış durumdadır. Öyle ki, Türkçe akademik literatüre bakıldığında en başta sistemin total bir vatandaşlık puanlandırma sistemi olarak tasarlandığı yargısının hâkim olduğu görülmektedir. Örneğin Ertürk (2019), uygulamanın temel prensibinin, devletin vatandaşları bir dizi araç yoluyla daimî olarak izleyerek puanlaması olduğunu ileri sürmektedir. Büyüksağış (2021) ve Özekici (2022) de benzer bir tanımlama yaparak SKS’yi genel bir puanlama sistemi olarak tasvir etmektedir. İkinci olarak, sistemin Çinli bireyleri mutlak bir kontrol altına alma amacını taşıdığı iddia edilmektedir. Bu doğrultuda İyigüngör (2020), sistemi SKS’nin vatandaşların tüm kişisel ve özel verileri gözler önüne seren bulunmaz bir sosyal kontrol aracı olduğunu ifade etmektedir. Keyvan (2022) da SKS’yi bir kitlesel gözetim aygıtı olarak tanımlayarak sistemin otoriter Çin hükümeti tarafından vatandaşları kontrol altında tutmak üzere tasarlandığını ifade etmektedir. Üçüncüsü, sistemin temel altyapısının akıllı teknolojilere dayalı aygıtlar olduğu savunulmaktadır. Nitekim Topçu (2020) sistemin, şehrin her yerinde bulunan güvenlik kameralarının insanları izlemesi üzerine dayalı olduğunu ileri sürerken Akıncı (2019) da, sistemin vatandaşların mobil cihazlarına yüklenen bir uygulama ile işlediğini iddia etmektedir. Dördüncüsü, sistem bir algoritmik yönetim mekanizması olarak tasvir edilmekte ve karar verme mekanizmasının büyük veri ve yapay zekâyâ dayandığı ileri sürülmektedir. Örneğin Yobaş (2021), vatandaşlara verilen puanların belirli algoritmalara dayalı olarak yapay zekâ tarafından atandığını iddia etmektedir. Benzer şekilde Kaygısız da SKS’nin yüz tanıma, yapay zekâ, akıllı gözlük ve diğer teknolojilerini kullanarak işlev gösteren bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Son olarak SKS’nin vatandaşları, sahip oldukları puanlara göre cezalandırdığı veya ödüllendirdiği bir sistem olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin, Türetgen (2021) SKS’nin vatandaşları oldukça geniş bir yelpazeyi kapsayan parametreler üzerinden aldıkları puanlara göre ödüllendirildiğini veya cezalandırıldığını öne sürmektedir. Sonuç olarak, Türkçe akademik literatürde SKS’ye ilişkin tasvirler bakıldığında sistemin, akıllı dijital teknolojiler kullanılarak Çinli vatandaşların her türlü davranışının kesintisiz bir izlemeye tutulduğu ve bu izleme neticesinde tüm vatandaşların puanlandığı ve puanlarına mukabil ceza veya ödüllere tabi oldukları yekpare bir baskı ve kontrol aygıtı olarak tasarlandığı görüşünün hâkim olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda makalenin amacı, Türkçe literatürde hâkim olan Çin’in Sosyal Kredi Sistemi hakkındaki belli başlı genellemeleri ve yaygın yanlış anlamaları eleştirerek, sistemin aslında ne olduğunu ve ne olmadığını resmî belgelere dayalı olarak açıklamaktır. Nitekim sisteme ilişkin mevcut çalışmaların SKS’nin girift doğasını sunmakta yetersiz kalmakta ve SKS kapsamında deneyimlenen kimi uygulamaları sistemin bütününe genelleyerek sistemi, genel yapısını karakterize etmeyen unsurlarla ve uygulamalarla tanımlar olduğu görülmektedir. Gerek SKS’ye temel oluşturan siyasa belgeleri, gerek SKS kapsamında hayata geçirilen uygulamalar incelendiğinde sistemin, hem amaç ve kapsam hem de işleyiş yönünden karmaşık ve katmanlı bir yapıya sahip olduğu ve sistemi basitçe bir kitlesel gözetim aygıtı olarak tanımlamanın indirgemeci bir yaklaşım

olduğu söylenebilir. Öyle ki, bu indirgemeci yaklaşımı eleştiren bir SKS literatürü de gelişmektedir (Brussee, 2023; Creemers, 2018; Dai, 2018; Daum, 2021; Liu, 2019; Schaefer, 2020; Wu, 2020). Bu bakımdan sistemin hem tasarım hem de uygulama hedefleri açısından ne şekilde vuku bulduğunun ortaya çıkarılması, Çin hükümetinin gerçekte nasıl bir sistem oluşturma gayreti içinde olduğunu gösterme bakımından önemlidir. Bu doğrultuda makalede, SKS'nin gelişim sürecini ve sistem dâhilinde hayata geçirilen uygulamaları ortaya koyarak, sisteme dair indirgemeci genellemelerin ve yanlış anlaşılmalara açıkça çıkarılması, yani ne olmadığının ortaya koyulması ve buna mukabil, sistemin tasarımında yatan temel düşüncelerin ve sistem kapsamında hayata geçirilen uygulamaların serimlenerek ne olduğunun açıkça çıkarılması hedeflenmektedir. Bu şekilde çalışmanın, SKS'ye ilişkin Türkçe akademik literatüre anlamlı bir katkı olması beklenmektedir.

Çalışmada SKS'nin tasarımına yönelik temel düşünceleri ve sistem kapsamında hayata geçirilen uygulamaları açıklamak üzere nitel bir araştırma yöntemi izlenmiştir. Çalışmada birincil kaynak olarak Çin hükümeti tarafından SKS hakkında yayınlanan temel siyasa belgeleri esas alınmış, ikincil olarak SKS'ye ilişkin makale ve kitaplar ile basın yayınlarından yararlanılmıştır. Çin hükümeti tarafından yayınlanan siyasa belgelerine başvurularak sistemin tasarımına dair birincil elden bilgilere ulaşılarak sistemin kapsamına ve işleyişine dair yakıştırmalara değil, somut verilere dayalı bir gözlem geliştirilmiştir. Bununla birlikte ikincil olarak çeşitli kitap makale ve basın yayınlarına başvurularak sistemin farklı araştırmacılar tarafından açıkça çıkarılan yönleri ve sisteme yönelik yorumları göz önüne alınmıştır. Bu yöntem neticesinde birincil kaynaklardaki veriler, ikincil kaynaklarda yer alan çıkarım ve yorumlarla birlikte değerlendirilerek sisteme dair yakıştırmalara dayalı genellemeler ve yanlış anlaşılmalara açıkça çıkarılması hedeflenmiştir.

Dört bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde, siyasi bir proje olarak SKS düşüncesinin kökenleri ve gelişimi ele alınmış, böylelikle Çin hükümetini bir SKS oluşturmaya yönelten temel fikirler ve gerekçeler ile sistemin nihai tasarımına giden süreçteki evrimi açıklanmıştır. İkinci bölümde, 2014 yılında yayınlanan ve SKS'nin kurucu belgesi olma özelliği taşıyan “Sosyal Kredi Sisteminin İnşasına Yönelik Plan Çerçevesi 2014-2020” (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014) detaylı olarak incelenerek sistemin amaç, kapsam ve uygulamaları bakımından Çinli siyasi otoriteler tarafından ne şekilde tasarlandığı açıklanmıştır. Ayrıca 2022 yılında yayınlanan ve sisteme dair belirsizlikleri gidermek üzere yayınlanan “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sosyal Kredi Sistemi İnşasına Yönelik Yasa Tasarısı” (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022) da ele alınarak sistemin gidişatına dair yeni belirlenimler ortaya konmuştur. Üçüncü kısımda ise SKS kapsamında hayata geçirilen uygulamalar incelenerek SKS siyasa projesinin fiiliyatta ne şekilde işlediği açıklanmıştır. Makale, dördüncü bölümde yer alan sonuç ve değerlendirme tespitleri ile son bulmaktadır.

1. SKS DÜŞÜNCESİNİN KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ

1.1. SKS Fikrinin Belirliği

Çin Devlet Konseyi, 2014 yılında yayınladığı “Sosyal Kredi Sisteminin İnşasına Yönelik Plan Çerçevesi (2014-2020)” ile ulusal düzeyde geçerli olacak bir SKS'nin sistematik inşasını başlatmıştır. İnşa Planı Çerçevesi'nin 2014 yılında yayınlaması SKS'nin 2014 yılında ortaya çıkan bir siyasa projesi olduğuna yönelik yaygın bir kanı oluşmuştur. Gelgelim, SKS'nin Çin'de bir siyasa gündemi olarak belirmesi 1990'lı yıllara uzanmaktadır. Nitekim SKS Çin iktidarının siyasa gündemine 2014 yılından on beş yıl önce, 1999 yılında girmiştir. Sistemin ülkenin siyasi gündemine bu tarihte girmiş olması bir tesadüf değil, ülkenin 1978 yılında başlatmış olduğu reform ve dışı açılma programı ile içine girmiş olduğu piyasalaşma sürecinin bir sonucudur. Zira Çin'in merkezi planlı ekonomiden bir piyasa ekonomisine geçişi kendi sosyal ve ekonomik sorunlarını ve yönetim gerekliliklerini yaratmış, buna uygun yeni düzenleyici sistemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda SKS'nin Çinli liderlerin siyasi gündemine girmesinde üç temel gereklilik ve düşünce biçimi belirleyici olmuştur.

Bunlardan birincisi, ülkede piyasa ekonomisine dönüşümün büyük oranda tamamlanması ve uluslararası ekonomi ile bütünleşme ile beraber hem içeride hem de dışarıda finansal kredi işlemlerinin hacminin giderek büyümesi ile ilgilidir. SKS'nin tasarım ekibinin başında yer alan Lin Junyue'nin (2016a) ifade ettiği üzere sistemin düşünülmesindeki temel çıkış noktalarından birincisini, finansal ve ticari işlemlerin bir yandan hacminin genişletilirken bir yandan da bu süreçlerin güvenliğinin garantiye alınması gerekliliği oluşturmuştur. Söz konusu koşulların sağlanmasının gereği ise finansal ve ticari işlemlerde aktörlerin güvenilirliğinin tespit edilebileceği araçların geliştirilmesi olmuştur. Bu bakımdan ülkede, modern piyasa ekonomilerinde yaygın olarak kullanılan kapsayıcı bir finansal raporlama sisteminin geliştirilmesi elzem hale gelmiştir. Çin hükümeti ülkede piyasa ekonomisine yönelik ekonomik reformların hızlandığı 1980'li yılların sonundan itibaren kişilerin ve ticari kuruluşların finansal güvenilirliğini tespit etmek için münferit kredi raporlama sistemleri oluşturma girişimlerinde bulunmuşsa da 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde henüz ulusal çapta bir finansal kredi raporlama sistemi geliştirilememiştir.

Bu durum ise finansal kuruluşların kimlere kredi verme konusunda güven duyabileceği konusunda ciddi bir sorun yaratmıştır. Bu bakımdan, finansal kurumların kredi işlemleri için dayanak oluşturacak bir finansal kredi raporlama sisteminin tesis edilmesi SKS projesinin çıkış noktalarından biri olmuştur.

Çin yönetimini bir SKS tesis etme fikrine yönelten gerekliliklerden ikincisi, 1978 yılında başlattığı reformlarla, yirmi yıl gibi kısa bir sürede piyasa ekonomisine geçilen ülkede kişilerin ve ticari işletmelerin yaygın olarak yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yaygın ihlallerde bulunması ile ilgilidir. Çin iktidarının yaptırım kapasitesinin bu ihlalleri önlemede yetersiz kalması, Çinli siyasi otoriteleri kişilerin ve bilhassa ticari işletmelerin bu ihlallerine karşı yeni yöntemler geliştirmesini gerekli kılmıştır. Çin gibi her şeye muktedir olduğu varsayılan otoriter güçlü bir devlette bu durum ilk bakışta şaşırtıcı gelmekle beraber, ülkenin piyasa ekonomisiyle geçişle beraber toplumsal aktörler ve ilişkiler bu yönde çoğullaşmış ve değişmiş, gelgelim ülkenin yasal çerçevesi bu gelişmişlik düzeyine uygun olmadığından ülkede yasal bağlayıcılığı olan yasa, düzenleme ve sözleşme kurallarına bağlılık yeterince denetlememiştir. Bu bağlamda, kişilerin ve ticari aktörlerin kar maksimizasyonu ile hareket ettiği yeni piyasa ekonomisinde başta patent ve fikri mülkiyet hakları yasası, iş güvenliği düzenlemeleri, vergi işleri, özel mahkeme kararları ve ticari sözleşmeler olmak üzere birçok alanda kurallara uyulmaması toplumda yaygın hale gelmiştir. Öyle ki, Çin Ticaret Bakanlığı tarafından 2013 yılında yapılan açıklamaya göre, Çin’de yasa, düzenleme ve sözleşmelere uyulmamasından kaynaklanan meseleler Çin’e yıllık yaklaşık 90 milyar dolar kayıp yaşatmaktaydı (People China, 2014).

Son olarak, Çinli otoritelere göre ülkede ilk iki gerekliliği kapsayan ve yansıtan ahlaki bir boşluk sorunu belirmiş ve SKS buna yönelik bir çözüm olarak görülmüştür. 1980’li ve 1990’lı yıllarda yapılan reformlarla planlı sosyalist ekonomiye dayalı sosyo-ekonomik yapıların dağılması ve bunun yerine gelen piyasa ekonomisi ile beraber beliren yeni yapılar ve ilişki biçimleri kişilerin, işletmelerin ve bürokrasinin tutumlarında dürüstlük ve güvenilirlik ahlakına bağlı olmayan davranışların belirlemişine yol açmıştır. Piyasa ekonomisine geçişle beraber kişisel çıkar ve kar motivasyonunun toplumun yeni değerleri haline gelmesiyle iş çevrelerinde dolandırıcılık ve sahtekarlık, bürokraside yozlaşma ve rant arayışı, toplumun genelinde bireycilik ve menfaatçilik yaygınlaşmıştır (Zhai ve Huang, 2023). Öyle ki, Çin yönetimi 1990’ların yılların sonundan başlayarak yaygın dolandırıcılık, sağlık, güvenlik, gıda ve çevre skandalları, sahtecilik ve yasadışı malların üretimi ile genel olarak sözleşmeleri yerine getirmeme gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sistemin tasarımcısı Lin’e (2021) göre bu sorunlar piyasa ekonomisine uygun bir toplumsal ahlakın gelişmemiş olmasından kaynaklanmıştır ve ülkede yeni bir ticari ve toplumsal ahlakın tesisi bir zorunluluk halini almıştır. Bu bakımdan toplumun genelinde piyasa ekonomisinin gereklerine uygun yeni bir ahlak atmosferinin oluşturulması ve ülkedeki hem gerçek hem de tüzel kişilerin piyasa ekonomisinin yarattığı ekonomik ve sosyal koşullar içinde dürüstlük ve güvenilirlik ahlakına bağlılığının tespit ve teşvik edilmesi ülkenin ekonomik ve sosyal istikrarı için bir zorunluluk halini almıştır.

1.2. SKS Fikrinin Somutlaşması

Ülkede bir SKS’nin tesisine yönelik ilk somut adım Başbakan Zhu Rongji’nin girişimiyle 1999 yılında atılmıştır. Rongji, Çin Sosyal Bilimler Akademisi’nde Çin’in kendine özgü koşulları içinde bir kredi sistemi oluşturulması için bir araştırma ekibinin görevlendirmiştir. Araştırma ekibi, aynı yıl “Ulusal Kredi Yönetimi Sistemi” isimli çalışma raporunu Rongji’ye sunmuştur. Raporda “kredi”, “bir kişinin aynı anda temel saygınlığının, işlerindeki dürüstlüğü, borçlarını zamanında ödemesi, sözleşme yükümlülüklerin yerine getirmesi ve düzenleyici yükümlülükleri riayet etmesinin ölçütü” olarak tanımlanmıştır (Lin, 2019). Yani raporda kredi, gerçek ve yasal kişilerin borçlarını geri ödemesi anlamında finansal kredibilitelerinin yanı sıra yasa, düzenleme ve sözleşmelere de uymaları bakımından düzenlemelere riayet etmeleri, bu bakımdan da ahlaken dürüst ve güvenilir olmaları şeklinde kavramsallaştırılmıştır.

Aynı araştırma ekibi 2002 yılında ikinci bir rapor hazırlamıştır. “Sosyal Kredi Sisteminin İlkeleri” başlıklı bu raporda, kredi olgusunun, yani kişi ve kurumların güvenilirliğinin, etkin bir ekonomik ortam yaratmanın kritik bir bileşeni olduğu vurgulanmıştır (Lin, 2019). Öte yandan güvenilmezliğin hem somut mali kayıplara yol açan hem de sosyalist piyasa ekonomisinin ve bütün olarak toplumun gelişmesine zarar veren sorunlu bir piyasa olgusu olduğuna işaret edilmiştir. Bu doğrultuda raporda, Çin’e özgü bir kredi sisteminin; piyasa katılımcılarının, finansal yeterliliklerinin yanı sıra, yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan sorumluluklarına uygun davranıp davranmadıklarını da gösteren, diğer bir deyişle genel güvenilirlik profillerini şeffaf hale getiren ve güvenilmez olduğu tespit edilen kişi ve kurumların yaptırıma uğratılmasını, güvenilir olanlarınsa ödüllendirilmelerini sağlayan mekanizmalardan oluşması gerektiği belirtilmiştir (Lin, 2019).

Çin Sosyal Bilimler Akademisi’nin hazırladığı raporlar doğrultusunda temel düşünsel taslağı oluşturulan SKS 2002 yılında Jiang Zemin’in 16. Çin Komünist Partisi (ÇKP) Kongresi’ne sunduğu raporla Çin yönetiminin siyasa gündemine resmi olarak

girmiş ve sistemin inşasına yönelik çalışmalar fiilen başlatılmıştır. Zemin, 8 Kasım 2002 tarihinde ÇKP Ulusal Kongresi'ne sunduğu raporda, siyasi iktidarın temel görevinin ekonomik gelişmeyi sağlamak üzere “bütünleşik, şeffaf, rekabetçi ve düzenli” bir piyasa sistemi tesis edilmesi gerektiğini vurgulamış ve bunun için modern piyasa ekonomisiyle uyumlu bir sosyal kredi sistemi oluşturmanın zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Beijing Review, 2002). Sistemin inşası 2003 yılının Ekim ayında toplanan 16. ÇKP Merkez Komitesi'nin 3. Oturumunda netlik kazanmış ve uzun erimli bir siyasi proje halini almıştır. Oturumda alınan kararlarda SKS inşasının “modern piyasa sisteminin inşası için gerekli bir koşul ve piyasa ekonomisi düzenini standartlaştırmak için temel bir siyasa” olduğu belirtilmiş ve sistemin oluşturulmasına yönelik uygulamaların başlatılması kararı alınmıştır (Çin Komünist Partisi Ulusal Kongreleri Veri Tabanı, 2003).

Çinli siyasi otoriteler tarafından ulusal bir SKS'nin içeriğine dair ilk kapsamlı tasarım 2007 yılında hazırlanmıştır. Çin Devlet Konseyi, 23 Mart 2007 tarihinde “Sosyal Kredi Sisteminin İnşasına İlişkin Fikirler” belgesini yayınlamaya sistem inşasına yönelik ilk somut planı açıklamıştır (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2007). Bu belgede SKS'nin gerekliliği, yinelenen yasaklara rağmen ülkede “kötü niyetle geciktirilen ve ödenmeyen banka borçları, vergi dolandırıcılığı ve kaçakçılığı, ticari sahtekârlık, hileli malların üretim ve satışı, yasadışı kaynak yaratma ve benzeri olayların” önüne geçilememesine dayandırılmıştır. Ülke çapında tesis edilecek bir SKS ile hükümetin ekonomik düzenleme, piyasa denetimi, sosyal yönetim ve kamu hizmeti rollerini her zamankinden daha iyi yürütmesini garanti altına alınması ve söz konusu eylemlerin önüne geçilerek ekonomik ve sosyal düzenin korunması öngörülmüştür. Belgede, söz konusu sorunların çözümü için inşa edilecek olan SKS'nin temel hedefinin piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda, kredi, yani, güvenilirlik bilgisi hizmetlerinin geliştirilmesi olduğu ve SKS'nin geleneksel finansal kredi derecelendirme sistemlerinden öte bir amaç ve işlev taşıdığı vurgulanmış, sistem dâhilinde kişilerin ve ticari işletmelerin finansal güvenilirliklerinin yanı sıra yasal ve idari düzenlemeler ile sözleşmelere riayetleri anlamındaki güvenilirlikleri de kredilendirme kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda Belge'de, bir yandan finansal kurumlar arasındaki iş birliği ve koordinasyonu sağlayacak bütünleşik bir finansal kredi bilgi platformu oluşturulması öngörülmüşken bununla birlikte ekonomik yaşamın tüm alanlarında faaliyet gösteren kişi ve işletmelerin vergi ödemeleri, sözleşmelere riayet etme ve ürün kalitelerindeki tutumlarına dair de güvenilirlik bilgilerinin bir araya getirildiği kredi kayıt sistemleri oluşturulması gerektiğine de işaret edilmiştir. Aynı yıl, başında Çin Halk Bankası'nın (CHB) lideri olduğu ve on beş kamu kurum ve kuruluşunun katılımıyla oluşan SKS inşasından sorumlu Bakanlıklararası Ortak Konferans tesis edilerek sistemin inşasının yürütülmesi on beş kamu kurum ve kuruluşunun katılımıyla oluşan bu gruba verilmiştir.

1.3. SKS Fikrinin Genişlemesi

2011 yılında, ÇKP'nin 17. Merkez Komitesi'nin 6. Oturumu'nda, SKS'nin inşasına şekil veren düşüncelerde sistemin bugünkü içeriğini almasında belirleyici olan önemli bir kapsam genişlemesi yaşanmıştır. Sistem, Çin iktidarının siyasa gündemine girdiği 1999 yılından bu tarihe dek esas olarak ticari işler bağlamında düşünülmüşken, bu oturumda ekonomik alanda görülen dürtüst ve güvenilir olmayan eylemlerin toplumun tüm alanlarına sirayet ettiği tespitinden hareketle güvenilir olmanın, sadece ticari işlerde değil, devlet işlerinde, toplumsal işlerde de yargı işlerinde de biricik davranış kodu olması gerektiği kanaatine varılmıştır. Bu oturumda alınan Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Kültürel Yapısal Reformları Derinleştirmeye İlişkin Karar belgesinde, Çin'in güncel koşullarında toplumsal kültürün; yetkilerin kötüye kullanılması ve kişisel çıkar elde etme, yalan söyleme, hile yapma, kişisel çıkarı uğruna dürtüstlüğü unutma, başkalarına zarar verecek şekilde fayda sağlama gibi sağlıksız eğilimler ve kötücül eylemlerle kuşatıldığı vurgulanmıştır (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2011). Oturumda, “tüm toplumda güvenilir olmanın onurlandırıldığı, güven kırmanın utanç verici kabul edildiği bir atmosfer yaratılmalı” şiarı benimsenerek “güvenilirlik inşasını en önemli görev olarak alarak ve devlet işlerinde güvenilirlik, ticari işlerde güvenilirlik, sosyal işlerde güvenilirlik ve yargı işlerinde güvenilirlik ileri taşınmalı ve tüm toplumu kuşatan bir SKS tesis edilmesi” gerekliliği kararı alınmıştır (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2011). SKS'nin kapsamında yaşanan genişlemeye paralel olarak sistemin inşasından sorumlu Bakanlıklararası Ortak Konferans'ın yapılanmasında da genişlemeye gidilmiştir. 2012 yılında CHB ile birlikte Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu (UKRK) sistemin inşasının koordinasyonundan sorumlu diğer lider birimi haline getirilmiş ve Konferans'ın üye sayısı otuz beşe çıkmıştır. Konferans'ın üç yıl süren hazırlıklarının ardından SKS'nin nihai inşa planı 2014 yılında yayınlanmıştır.

2. SKS'NİN PROGRAMLAŞMASI VE TASARIMI

2.1. SKS İnşa Planı ve Kapsamı

SKS'nin içeriği ve tasarımı, sistemin Çin iktidarının siyasa gündemine girişinden on beş yıl sonra, Devlet Konseyi'nin 2014 yılında yayınladığı “Sosyal Kredi Sisteminin İnşasına Yönelik Plan Çerçevesi (2014-2020)” ile nihai şeklini almıştır. 14 Haziran 2014 yılında yayınlanan bu Plan Çerçevesi, SKS inşasının kurucu belgesi olma özelliği taşımaktadır. SKS'nin Çin'in

mevcut ekonomik ve toplumsal gelişme koşulları içinde piyasa ekonomisi sistemini olabildiğince kusursuz hale getirmenin ve sosyal yönetimde yeniliğin önemli bir yöntemi olduğu belirtilen İnşa Planı Çerçevesi'ne göre SKS;

Yasaları, düzenlemeleri, standartları ve sözleşmeleri esas alır; toplumun tüm üyelerinin kredi kayıtlarını kuşatan bir ağa ve kredi altyapısına dayanır; kredi bilgisinin yasal bir şekilde kullanılması ve bir kredi hizmetleri servisi ile desteklenir; bir dürüstlük kültürü tesis etme idealinin ve geleneksel dürüstlük erdemini ileri taşımanın asli gerekliliğidir; sözünde durmayı özendiren ve sözünde durmamayı kısıtlayan teşvik mekanizmaları kullanır ve hedefi, tüm toplumda dürüstlük mantalitesini ve kredi düzeylerini yükseltmektir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014).

Aslına bakılırsa Çin Devlet Konseyi tarafından yapılan bu tanım tek başına ele alındığında popüler anlatılardakine benzer indirgemeci çıkarımlarda bulunmak olasıdır. Nitekim bu tanıma göre, Çinli siyasi otoritelerin sistem yoluyla yapmaya çalıştıkları şeyin, muğlak bir güven ve dürüstlük nosyonu temelinde tüm vatandaşlara bir kredi puanı verilmesi ve bu doğrultuda ödüllendirme ve cezalandırmalarda bulunulması olduğu çıkarımı yapılabilir. Gelgelim, böylesi indirgemeci yaklaşımların temel nedeni daha en başta kredi ve sistem sözcüklerine Çinli otoritelerin düşündüklerinden çok farklı anlamlar atfediliyor olmasıdır. Birincisi, sistemi tanımlamaya çalışırken, finansal kredi derecelendirme sistemleri ile kurulan analogi, SKS'nin de kendi başına bir kredi derecelendirme teknolojisi olduğu yanılgısını doğurmaktadır. Bu doğrultuda sistemin Çin'de yaşayan her bir vatandaşa bir puan atamak üzere tasarlanmış bir düzenek olduğu düşüncesi oluşmaktadır. Oysaki Dai (2018) ve Schafer'in (2020) işaret ettiği üzere kredi kelimesi Çince'de, sözünde durmak, kurallara uymak, dürüst olmak, erdemli olmak gibi ahlaki içerimlere sahiptir ve kelimenin sosyal kredi bağlamında "güvenilirlik" olarak tercüme edilmesi sistemin içeriğini anlamada daha doğru olacaktır. Bu bağlamda Çinli otoritelerin tasavvur ettiği haliyle sosyal kredi, kişi ve kurumların sosyal ve ekonomik eylemlerindeki güvenilirlik durumlarını anlatmaktadır. İkincisi, oluşumun bir "sistem" olarak tanımlanması yekpare bir yapının inşasının söz konusu olduğu yanılgısını doğurmaktadır. Hâlbuki hayata geçirilmeye çalışılan böylesine yekpare bir düzenek değil, daha ziyade bir sosyal kredi "düzeni"dir. Bu düzen, farklı kamusal ve kamu dışı aktörlerin katılımıyla ulusal ve yerel düzeylerde bir çoğulluk içinde işlemekte ve farklı mekanizma ve uygulamaların toplamından oluşmaktadır.

İnşa Planı Çerçevesi'ne göre bir güvenilirlik raporlama sistemi olan SKS, "toplumun üyeleri arasındaki güvenilir olma farkındalığını güçlendirmede, olumlu bir kredi ortamı yaratılmasında, ulusun genel rekabet gücünü artırmada ve sosyal kalkınmayı ve medeniyetin gelişimini canlandırmada belirgin bir öneme sahiptir" (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). Zira Çinli siyasi otoritelere göre, ülkede mevcut sosyo-ekonomik koşulların gelişmişlik düzeyine uygun bir güven ortamı gelişmemiştir. Bu doğrultuda İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, mevcut koşullarda dört temel nedenden ötürü kapsamlı bir SKS inşasına gerek duyulmuştur (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). Birincisi, Çin'in piyasa ekonomisine yönelik yapılanmasına dair reformların derinleştirilmesi ve piyasa ekonomisi sisteminin yetkinleştirilmesi için SKS'nin tesisi, piyasa ekonomisi sistemini düzenleme ve standartlaştırma bakımından önemli bir girişimdir. İkincisi, Çin'in kalkınma biçimini bilimselleştirme yönelimi doğrultusunda SKS inşası; kaynakların optimal dağıtımını, iç talebin genişletilmesini ve yapısal optimizasyon ile endüstriyel yapıların gelişimini teşvik edecek bilimsel kalkınma mekanizmalarının tamamlanması için bir önkoşuldur. Üçüncüsü, Çin'de piyasa ekonomisi sistemine geçişle birlikte çıkar öznelere ilişkin çoğullaştığı, çeşitli sosyal çelişkilerin belirginleştiği ve sosyal örgütlenme ve idare yöntemlerinin değişim gösterdiği bir sosyal dönüşüm süreci içinde SKS bu yeni toplumsal ilişkileri yönetmenin önemli bir metodudur. Son olarak, Çin'in dışı açılmasının ve dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin giderek derinleşmesi göz önüne alındığında SKS gibi bir sistemin inşası; ülkenin uluslararası iş birliklerini artırması, yabancı ülkelerle yapılan işlemlerin maliyetlerini azaltılması, uluslararası markalar yaratılması ve ülkenin yumuşak gücü ile uluslararası etkisini artırmanın gerekli bir koşuludur.

İnşa Planı Çerçevesi'nde, SKS inşasının dört temel alanda kredi düzeylerinin yükseltilmesini hedef aldığı vurgulanmaktadır. Bu alanlar; devlet işleri, ticari işler, sosyal işler ve yargı işleridir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). Diğer bir deyişle sistem bu dört alanda kişi ve kurumların güvenilirliğini sağlama amacını taşımaktadır. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre devlet işlerinde güvenilirliğin sağlanması, üç anlama gelmektedir. Bunlar, devlet kurumlarında karar alma, uygulama, denetleme ve hizmet süreçlerinin tümünde hukuka uygun davranılması ve şeffaf olunması; tüm düzeylerdeki halk hükümetlerinin idari faaliyetlerini yürütürken kredi bazlı işlem yapması ve devlet kurumlarının topluma, piyasa aktörlerine ve merkezi hükümete olan yükümlülüklerini eksiksiz olarak yerine getirmesidir. SKS'nin hedef aldığı ikinci alan ticari işlerdir ve bu alanda gözetilen temel amaç, ticari işletmelerin güvenilirliğinin sağlanmasıdır. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, bu alandaki kredi inşası; ticari ilişkileri verimli bir şekilde sürdürmek, ticari işlem maliyetlerini etkin bir şekilde düşürmek ve ticaret ortamını etkin bir şekilde iyileştirmek için temel bir zorunluluktur. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre SKS'nin güvenilirliği sorunsallaştırdığı ve kredi düzeylerini yükseltmeyi hedeflediği üçüncü alan sosyal ilişki ve işlerdir. İnşa Planı Çerçevesi'nde, sosyal işlerdeki kredi düzeyinin yükseltilmesi SKS'nin temeli olarak nitelendirilmekte ve istikrarlı bir toplumsal düzenin ancak insanların sosyal etkileşimlerinde güvenilir davranmasıyla kurulabileceği vurgulanmaktadır. SKS İnşa Planı Çerçevesi'nde kişi

ve kurumların kredisinin tesis edilmesinin hedeflendiği dördüncü alan yargıdır. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre bu alandaki kredi, yani güvenilirlik tesisi, hem yargı kurumlarının otoritesini pekiştirmenin önkoşuludur hem de adaletin sağlanmasının garantisidir. Bu açıdan mahkemelerin, savcılık kurumlarının, kamu güvenliği hizmetlerinin, adli idare sistemi ve yargı yaptırımlarının uygulanmasında kredi sisteminin tesis edilmesi yargı işlerindeki şeffaflığı ve standartlaşmayı sağlamanın yolu olarak görülmektedir.

İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, söz konusu dört alanda yürütülen faaliyetlerde kişi ve kurumların güvenilirliklerinin tespit edilmesinin yanı sıra teşvik edilmesi hedefine ulaşılabilmesi için kredi bilincinin toplumun tüm üyelerinin davranış normu haline getirilmesi gerekmektedir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). Bu doğrultuda, güvenilirlik ahlakının yaygınlaştırılması ve kişi ve kurumların kendilerini bu yönde disipline etmesi beklenmektedir. Nihayetinde toplumda bir güvenilirlik kültürünün yaratılarak tüm alanlarda “dürüst ve güvenilir olmanın onurlandırıldığı, kişisel çıkarlar için bu erdemlerden vazgeçmenin utanç verici olduğu” bir anlayış tesis edilmesi hedeflenmektedir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). İnşa Planı Çerçevesi'ne göre toplumda kredi bilincini yükseltme konusundaki faaliyetler güvenilir ve dürüst olmayı “toplumun bilinçli arayışı haline” getirecek bir kültür yaratılmasıyla tamamlanmalıdır. İnşa Planı Çerçevesi'nde bu kültürün oluşturulmasında referans alınacak iki kaynak olduğu belirtilmektedir. Bunlar, “Çinli insanların geleneksel dürüstlük ve güvenilirlik erdemleri” ve “modern piyasa ekonomisinin sözleşme ruhu”dur (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014).

2.2. SKS'nin Bileşenleri

Peki, söz konusu amaç ve hedeflerle hayata geçirilmesi planlanan SKS'nin nasıl işlerlik kazanması öngörülmüştür? İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, SKS, gerçek ve tüzel kişilerin kredi bilgilerinin kayıt altına alınmasını sağlayan veri tabanları ile kredi bilgilerinin güvenilir ve güvenilirmez olarak ikili bir şekilde kategorilendirildiği kara ve kırmızı listelere dayalı olarak gerçekleştirilen ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları bileşenleriyle işlerlik kazanması planlanan bir sistem olarak tasavvur edilmiştir.

Kredi bilgisi veri tabanlarından başlanacak olursa; İnşa Planı Çerçevesi'ne göre SKS'nin temel altyapısını sistemin hedef aldığı söz konusu dört alanda tüm gerçek ve tüzel kişilerin kredi bilgilerinin bir araya getireceği merkezi bir veri tabanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, ulusal düzeyde her bir devlet kurumu faaliyetlerini yürütürken hâlihazırda elde ettiği bilgilere dayalı olarak yetkili olduğu alanlarda gerçek ve tüzel kişilerin kredi bilgi kayıtlarını oluşturacak ve bunları tüm paydaşların erişiminin olduğu merkezi bir veri tabanına yükleyecektir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). Diğer bir deyişle, öznelere kredi bilgisi, ileri teknoloji aygıtlar yoluyla elde edilen ve yaşamın tüm alanlarını kapsayan bilgilerden değil, devlet kurumlarının faaliyetlerini yürütürken elde ettikleri bilgilerden oluşacaktır. Ulusal düzeydeki bu veri tabanının oluşturulmasında öncelik verilecek alanlar üretim ve ticaret, vergi, fiyatlar, ithalat-ihracat, üretim güvenliği, çevre koruması, gıda ve ilaç, tıp ve sağlık, fikri mülkiyet hakları, lojistik hizmetler, inşaat projeleri, e-ticaret, ulaşım, sözleşme ifası, insan kaynakları ve sosyal güvenlik, eğitim ve araştırma konuları olarak belirlenmiştir. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, her bir yerel hükümet, merkezi düzeydeki kamu kurum ve kuruluşlarının sunduğu genel çerçeve dâhilinde kendi bölgelerindeki öncelikli yönetim sorunlarını göz önüne alarak somut SKS planlarını oluşturacaktır. İnşa Planı Çerçevesi'nde yerel kredi bilgisi veri tabanlarında bir araya getirilen kredi bilgilerinin yatay olarak aynı bölge ve düzeydeki diğer devlet kurumlarıyla ve dikey olarak bağlı oldukları merkezi hükümet birimleri ile paylaşılmasının sağlanacağı dijital platformların oluşturulması kararlaştırılmıştır. Gerçek ve tüzel kişilerin yasa, düzenleme ve sözleşmeleri uyup uymadıklarının bilgisinin bir araya getireceği bilgi platformlarının ve merkezi veri tabanının inşasının yanı sıra ayrıca finans alanında da özel kredi sorgulama sistemlerinin geliştirilmesi ve Çin Halk Bankası'nın denetimi altındaki temel finansal kredi bilgisi veri tabanlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

Öznelere kredi bilgilerinin bir araya getirildiği bu kredi bilgisi altyapısını tamamlayan ve SKS'ye işlerlik kazandıran diğer unsurlar ise öznelere güvenilir ve güvenilirmez olarak kategorilendirildiği kara ve kırmızı liste sistemi ile bu listelere dayalı olarak hayata geçirilecek olan ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları olarak tasavvur edilmiştir (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2014). İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, elde edilen kredi bilgileri neticesinde güvenilirmez eylemlerde bulunduğu tespit edilen öznelere kara listelere alınması öngörülmüştür. İnşa Planı Çerçevesi'ne göre, tüm sektörlerde mevcut yasa, düzenleme ve standartlar temelinde güven kırıcı eylemlerde bulunan öznelere yer aldığı kara listelerin oluşturulması ve piyasadan azletmeye dek uzanan cezalandırılmalarda bulunulacağı belirtilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, Çinli siyasi otoriteler ülkedeki tüm kişi ve işletmelerin puanlarına göre içinde yer alacakları tek bir güvenilirmezler ya da tek bir güvenilirler listesi oluşturmamaktadır. Daha ziyade, merkezi düzeydeki kamu kurum ve kuruluşlarının ve bunların yereldeki uzantılarının her birinin yekti alanları dâhilinde öznelere güvenilirliğini ya da güvenilirliğini gösteren kendi kara

ya da kızıl listelerini oluşturulması söz konusudur. Güvenilir olmayan tutumlarda bulunan kişi ve kurumların cezalandırmalara tabi tutulması ve yine bu cezalandırmaların da kamuoyuyla paylaşarak güvenilir olmamanın utanç verici bir tutum olduğu fikri yaygınlaştırılmak istenmektedir. İnşa Planı Çerçevesi’nde cezalandırmalar konusundaki esas vurgunun ise gerçek kişilerden ziyade piyasada faaliyet gösteren işletmelere yönelik olduğu görülmektedir. İnşa Planı Çerçevesi’ne göre, cezalandırma mekanizmalarının can alıcı özelliği ise, farklı kamu kurum ve kuruluşlarının cezalandırmalar konusunda ortak bir tutum benimseyecek olmasıdır. Buna göre, bir kurum veya kuruluş tarafından cezalandırmaya tabi olacak kredi öznesi, o kurumun anlaşma yaptığı diğer kurum ve kuruluşlar tarafından da cezalandırmaya tabi tutulacaktır. Aynı uygulama güvenilir özneler için yapılacak olan ödüllendirmeler için de geçerli olacaktır. Böylelikle, “güvenilir olanların her yerde fayda sağlaması ve güvenilir olmayanların tek bir adım dahi atamaması” sağlanacaktır (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Hükümeti, 2014).

İnşa Planı Çerçevesi’nin bu kapsamı doğrultusunda sistemin inşasında altı yıl içinde, yani 2020 yılına kadar beş temel hedefe ulaşılması öngörülmüştür. Bu hedeflerden birincisi, SKS’ye ilişkin temel yasa, düzenleme ve standartların oluşturulmasıdır. İkincisi, toplumun tümünü kuşatan ve ortak paylaşıma açık bir kredi sorgulama sisteminin inşa edilmesidir. Üçüncüsü, kredi temelli denetim sistemlerinin tamamlanmasıdır. Dördüncüsü, ülkedeki kredi hizmeti piyasasının geliştirilmesi ve sonuncusu, SKS kapsamındaki ortak ödül ve ceza mekanizmalarının tam olarak etkin hale getirilmesi olmuştur. Ne var ki, SKS inşasının nihayete ermesini değil, sistemin inşasının ilk aşamasında tamamlanması planlanan hedefler için bir son tarih olan 2020’ye gelindiğinde bu hedeflere tam anlamıyla ulaşılmış olduğu söylenemez. Nitekim ülkede genel bir kredi bilgisi veri tabanı oluşturulmakla beraber, SKS’ye ilişkin ulusal bir yasama henüz tamamlanamadığı gibi, kara ve kızıl liste sistemleri ile ödül ve cezalar ülkenin farklı bölgelerinde farklı gelişmişlik düzeyleriyle karakterize olmakta ve ülkedeki kredi hizmeti piyasası istenilen gelişmişlik seviyesinin gerisinde kalmaktadır.

2.3. SKS Yasa Tasarısı

SKS inşasının 2020 yılı itibarıyla son bulan ilk aşamasının ardından sistemin içeriğine ve tasarımına yönelik merkezi düzeydeki en yeni yönlendirici belge, “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Sosyal Kredi Sistemi İnşasına Yönelik Yasa Tasarısı” olmuştur. Söz konusu belge bir “yasa tasarısı” olarak sunulmasına rağmen, içeriği bakımından 2014 İnşa Planı Çerçevesi’ne benzer şekilde bir inşa yol haritası olma niteliği taşımaktadır. İçerik ve kapsam bakımından İnşa Planı Çerçevesi’yle benzerlik gösteren belgenin önemi ise, 2014 İnşa Planı Çerçevesi’nde yer almayan kredi kavramının içeriğine dair tanımlamalara ve kredi bilgilerinin kullanım koşullarının yanı sıra sistem dâhilinde uygulanacak ödüllendirme ve cezalandırmalara dair daha somut ve net bilgilere yer veriyor olmasıdır. Diğer bir deyişle söz konusu Yasa Tasarısı, SKS’ye dair belirsizlikleri gidermek üzere hazırlanmış yeni bir yol haritası olma özelliği taşımaktadır.

Yasa Tasarısı’nda, sosyal kredi bilgisinin “ehliyet kapasitesi tam gerçek kişilerin, yasal kişilerin ve şirketleşmemiş kuruluşların kimliğini ve kredi statüsünü tespit etmek için kullanılabilecek bilgileri” ifade ettiği vurgulanmaktadır (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 2). “Güvenilmez” olmanın ise “kredi öznelerinin yasalar tarafından tanımlanan ve devlet organlarının onayladığı şekilde dürüstlüğü uygun olmayan tutumları” anlattığı ifade edilmektedir (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 2). Yasa Tasarısına göre, kişi ve kurumların kredi bilgisi, öznelerin temel bilgilerini ve kredi statülerini yansıtan diğer bilgileri içermektedir. Temel bilgiler kişi ve kurumların temel kimlik bilgilerinden oluşurken diğer bilgiler, finansal kredi kaynaklı hak ve borçlar ile ekonomik ve sosyal eylemlerinde yasa, düzenleme ve etkin yasal belgelerden kaynaklı yükümlülüklerine dair performanslarına dair bilgiler; kamu hizmetlerinde idari yönetim ve hükümlere uymaları; sözleşmelerden doğan yükümlülüklerine dair performansları ve yasa ve anlaşmalar doğrultusunda bulundukları taahhütleri yerine getirmelerine dair bilgiler; idari izinler, kalifikasyon düzeyleri, onur ve takdir bilgileri ile bu bilgiler temelinde yapılan kredi değerlendirmelerine dair bilgilerden oluşmaktadır (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 58). Bu bakımdan sistemin dayandığı güvenilirlik olgusunun muğlaklığı Yasa Tasarısı ile giderilmekte ve güvenilirliğin kriterleri ve dayanakları netliğe kavuşturulmuş olmaktadır.

Yasa tasarısında kredi bilgilerinin kullanımı yasallık, uygunluk, gereklilik, güvenilirlik ilklerine uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bakımdan kredi bilgilerinin kullanımında yetkili kişi ve kurumların otoritelerini aşarak kredi bilgisi dışındaki bilgileri kayıt etmeleri; kredi bilgilerini kredi öznelerinin izin verdiği kapsamın dışında kullanılması; kredi bilgilerinin çalınması, değiştirilmesi veya uydurulması; kredi bilgilerinin sızdırılması; devlet sırları, ticari sırlar ve kişisel mahremiyet içeren kredi bilgilerinin sızdırılması ile yasa ve düzenlemelerle yasaklanan diğer eylemlerde bulunulması yasaklanmıştır (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 68). Bu bakımdan SKS bağlamında toplanan verilerin sınırlarının ve kullanım koşullarının net olarak çizilmesi, sistemin suiistimalinin önlenmesi ve öznelerin hak ve çıkarlarının korunmasının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapıldığını göstermektedir.

Yasa tasarısının sekizinci bölümü, güvenilirliğin ödüllendirilmesi ve cezalandırılması meselelerinin netleştirilmesine ayrılmıştır. Tasarının seksen sekizinci maddesine göre, devlet kurumları iyi kredi statüsüne sahip özneler için şu ödüllendirmeleri öngörmüştür: 1) Kamu hizmetlerinin sunumunda öncelik ve ayrıcalık tanınması gibi kolaylaştırıcı tedbirlerde bulunulması; 2) Diğer koşullar eşit olduğunda kamusal finansman sağlanması ve proje desteklerinde öncelik tanınması; 3) Diğer koşullar eşit olduğunda kamusal kaynakların aktarımında öncelik tanınması; 4) Rutin denetim faaliyetlerinin sıklığının azaltılması; 5) Diğer koşullar eşit olduğunda onurlandırma ve ödüllendirmelerde öncelik tanınması ve 6) Yasa ve düzenlemelerin takdir ettiği diğer tedbirlerin alınması (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 88). Yasa tasarısına göre ayrıca devlet organlarından ve kurumlarının yanı sıra diğer kurumlar ve kişilerin de iyi kredi statüsüne sahip özneler için kredi hizmetleri, ticari işbirlikleri, finansal kredi gibi alanlarda kolaylaştırıcı ve ayrıcalıklı tedbirler alması öngörülmüştür (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 89).

Yasa tasarısının doksanıncı maddesi ise güvenilir kredi statüsüne sahip öznelerle yönelik cezalandırma tedbirlerini kapsamaktadır. Tasarıya göre, devlet organları ve kurumları güvenilir olmayan özneler için şu tedbirleri alacaktır: 1) Kredi öznelerinin negatif bilgilerinin ifşa edilmesi; 2) Genel denetim ve idare işlemlere tabi tutulma; 3) Hükümetin fon programlarına başvuruların yasaklanması, öncelikli ve kolaylaştırıcı politikalarla faydalanmadan men edilme ve ödüllendirme seçimlerine katılamama; 4) Yasa ve düzenlemeler dâhilinde ciddi anlamda güvenilirler listesine dâhil edilme; 5) Yasa ve düzenlemeler dâhilinde piyasaya veya belirli sektörlerle girişin engellenmesi; 6) Yasa ve düzenlemeler dâhilinde hükümetin teklif ve ihale ile alım faaliyetlerine katılımın kısıtlanması; 7) Yasa ve düzenlemeler dâhilinde belirli endüstriyel faaliyetlere katılmanın ve belirli pozisyonlarda çalışmanın ile belirli tüketici eylemlerinin kısıtlanması ve son olarak 8) Yasa ve düzenlemeler dâhilinde ülke dışına çıkışın kısıtlanması (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 90). Yine güvenilir öznelerin ödüllendirilmesinde olduğu gibi burada da devlet organları ve kurumlarının yanı sıra diğer kurumlar ve kişilerin de kötü kredi statüsüne sahip özneler için kredi hizmetleri, ticari işbirlikleri, finansal kredi gibi alanlarda kısıtlayıcı tedbirler alması öngörülmüştür (Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, 2022, Madde 91).

3. SKS’NİN HAYATA GEÇİŞİ VE UYGULAMALARI

SKS’nin yekpare bir vatandaş puanlama düzeneği olarak değil, bir yandan finansal güvenilirlik raporlama mekanizmaları oluşturma bir yandan da kişi, işletme ve devlet kurumlarının her türlü yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan sorumluluklarını yerine getirmeleri bakımından güvenilirlikleri tespit ve teşvik etmeye yönelik mekanizmalar oluşturma amaçlarıyla tasarlanan bir siyasa programı olduğu açıklığa kavuşturulduktan sonra sorulması gereken soru şudur: Bu siyasa programının fiili yansımaları ne olmuştur ve bu siyasa programı kapsamında hangi uygulamalar hayata geçirilmiştir? Bir siyasa programı olarak SKS; ulusal ve yerel düzeylerde, kamusal ve özel aktörler tarafından hayata geçirilen uygulamalarla çoklu bir doğayla karakterize olmaktadır. Bu çoklu doğası içinde SKS kapsamında hayata geçirilen uygulamaları iki grupta incelemek mümkündür. Bunlardan ulusal ve yerel düzeylerde kamu kurum ve kuruluşları tarafından hayata geçirilenler esas olarak kişi, işletme ve devlet kurumlarının yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetleme ve sağlama amacının yanı sıra toplumun geneline güvenilirlik bilincini aşılama motivasyonu taşıırken, ÇHB ve özel ticari işletmeler tarafından hayata geçirilenler, bireysel ve ticari finansal kredi raporlama sistemleri olarak tasarlanmıştır.

3.1. SKS’nin Ulusal Düzeydeki Uygulamaları

SKS’nin ulusal düzeyde geçerli işleyişine bakıldığında, kamu kurum ve kuruluşları tarafından hayata geçirilen üçlü bileşenli bir yapı etrafında ilerleyen bir sistemle karşılaşılmaktadır. Bu bileşenler 2014 İnşa Planı Çerçevesi’nde yer aldığı şekliyle; sistemin kredi bilgisi altyapısını oluşturan merkezi bilgi tabanı, kredi bilgilerinin değerlendirildiği kara ve kırmızı liste sistemleri ile bu listelerde yer alan kişi, işletme ve kamu kurumlarının tabi tutulduğu ortak cezalandırma sisteminden oluşmaktadır.

SKS’nin temel işlem birimi sosyal kredi bilgisidir ve bu bilgiler devlet kurumları tarafından faaliyetlerini yerine getirirken elde ettikleri bilgilerden oluşur. Bunları sosyal kredi bilgileri haline getiren, öznelerin yasa, düzenleme ve sözleşmelere uygunluklarıdır. Sosyal kredi bilgisinin devlet kurumlarının hâlihazırda kayıt altına aldığı bilgilerden oluştuğu göz önüne alındığında neden SKS gibi yeni bir sistem geliştirmeye ihtiyaç duyulduğu sorgulanabilir. Bunun temelinde iki sebebi vardır. Yapısal sorunlardan kaynaklanan birinci sebep, bilginin yönetimi ile ilgilidir. Çin hükümetine göre, devletin bilgi yönetimi ile ilgili sorunu, onlarca farklı devlet kuruluşu tarafından toplanan verilerin yüzlerce farklı veri tabanında dağınık bir biçimde tutuluyor olmasıdır; bu veri tabanları birbiriyle temas etmeyen adacıklar gibidir (Schaefer ve Yin, 2019). Bu Çin hükümeti açısından yalıtık veri adalarındaki bilginin etkin kullanımını engelleyen ve devletin ekonomik ve sosyal yönetim kapasitesini sınırlandıran bir durumdur. Dolayısıyla ilk olarak kişi ve işletmelerin bütünsel bir kredi profillerinin oluşturulabilmesi için

farklı bilgi tabanlarında yer alan kredi bilgilerinin bağlantılı hale getirilmesini gerektirmektedir. İkinci sebep ise, bilginin dolaşımı ile ilgilidir. SKS ile oluşturulan kredi bilgisi altyapısı sayesinde bir kredi öznesi hakkında herhangi bir devlet kurumunda sahip olunan bilgiler diğer devlet kurumlarıyla da paylaşılabilmekte, dahası, bu bilgiler kamuya da açık hale getirilmektedir. Böylelikle kamu otoritelerinin sahipliğindeki bilginin piyasa aktörlerinin ve bireylerin ekonomik ve sosyal faaliyetlerindeki karar verme kapasitelerini besleyecek şekilde paylaşılması hedeflenmektedir.

Bu iki temel yapısal sorunu gidermek için 2015 yılında Ulusal Kredi Bilgisi Paylaşım Platformu (UKBPP) veri tabanı tesis edilmiştir. Bu veri tabanı; merkezi ve yerel, her düzeydeki kamu kurum ve kuruluşları tarafından toplanan kredi bilgilerinin tüm devlet kurumları tarafından erişilebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan platform bir takas merkezi niteliği taşımaktadır; her bir kurum bir yandan kendi yetki alanında ürettiği ve elde ettiği kredi bilgilerini bu platforma aktarırken bir yandan da diğer kurumların platforma sağladığı kredi bilgilerine erişebilmektedir. UKBPP'nin temel paydaşları Yüksek Halk Mahkemesi (YHM), ÇHB'ye bağlı Kredi Referans Merkezi, Bakanlıklararası Ortak Konferans'a üye kurumlar ile bunların eyalet ve kent hükümetleri düzeyindeki uzantılarıdır. Tüm bu kurumlar, kendi yetki alanlarında kayıt altına aldıkları kredi bilgilerini UKBPP'ye aktarmakta, böylece kişi ve kurumlar hakkında farklı uzamlarda ve zamanlarda kayıt altına alınan veriler tüm kurumlar tarafından erişilebilir hale gelmektedir. Ayrıca bu platformda toplanan kredi bilgileri Credit China platformu ile de kamuoyuna açılmaktadır. Liang vd. (2018) tespit ettiği üzere, UKBPP'de bir araya getirilen 400 bilgi setinden 261 tanesi şirketler ve ticari işler, 74 tanesi gerçek kişiler, 32 tanesi sosyal örgütler ve 33 tanesi devlet işleri ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.

UKBPP'de toplanan kredi bilgilerinin denetimi ve yönetimi kara liste mekanizmasıyla işlerlik kazanmaktadır. Kara liste mekanizması, kredi bilgilerinin ilgili yasal mevzuat çerçevesinde değerlendirilerek kredi öznelere ilişkin güvenilir veya güvenilirmez şeklinde kategorilendirilmesine dayanmaktadır. Hem bireyler hem şirketler hem de bizzat devlet kurumları için geçerli olan kara liste uygulamasında, SKS inşasında yer alan her bir kamu kurum ve kuruluşu kendi yetki alanı dâhilinde güven kırıcı eylemlerde bulunan öznelere ilişkin kara listeler hazırlamaktadır. Bu kara liste bilgileri ise UKBPP'ye aktararak diğer kurumlar tarafından da erişilebilir hale getirilmektedir. Kara listelerin karşısında ise kızıl listeler yer almaktadır. Kızıl listeler güvenilirlik konusunda model teşkil eden kredi öznelere ilişkin dâhil edildiği ve ödüllendirmelere tabi tutulduğu değerlendirme mekanizmasıdır.

Kara liste uygulaması ilk olarak 2013 yılında YHM tarafından hayata geçirilmiştir (Supreme People's Court, 2013). YHM tüm düzeylerdeki mahkemelerde, yerine getirme kapasitesi ve imkânı olduğu halde mahkeme kararıyla sabitlenen yükümlülüklerinin getirilmemesini güven kırıcı bir eylem olarak niteleyerek bu eylemlerde bulunan gerçek ve tüzel kişilerin isimlerinin yer aldığı kara liste bilgi tabanı oluşturmaya başlamıştır. Borç Hükümlüleri Listesi olarak isimlendirilen bu kara listeye girmenin koşulu mahkeme kararlarıyla sabitlenen yükümlülüklerini yerine getirmemek olmakla beraber, sistemin esas olarak finansal yükümlülükler odaklandığı ve borçların ödenmesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda YHM 2015 yılında mahkeme kararıyla sabitlenen ödeme yükümlülüklerini yerine getirmeyen kişilere yönelik yaptırımların gücünü artırmak için bu kişilere yüksek harcama yapma yasağı getirilmiştir.

YHM'nin başlattığı kara liste uygulaması 2016 yılından itibaren diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından da uygulanmaya başlamıştır. Buna göre tüm idari birimler, kendi yetki alanları içinde yasa ve düzenlemeleri ihlal ederek güven kırıcı eylemlerde bulunan öznelere kapsayan kara listeler oluşturmaya başlamıştır. YHM'nin Mahkeme Kararlarını Yerine Getirmeyenler listesiyle beraber ulusal düzeyde geçerli olan bu listelerin en kapsamlı olanları, finans sektöründe güvenilirmez eylemlerde bulunan birey ve şirketlerin yer aldığı liste, Vergi İdaresi tarafından oluşturulan ve vergi kaçakçılığı-dolandırıcılığı yapan birey ve şirketlerin, yer aldığı liste, Gümrük İdaresi tarafından oluşturulan ve ithalat ve ihracat faaliyetlerinde hileli eylemlerde bulunan şirketlerin yer aldığı liste, İnsan Kaynakları ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından oluşturulan ve işçilere ödeme yapmayan şirketlerin yer aldığı liste, Sivil Havacılık İdaresi tarafından oluşturulan liste ile Çin Demiryolları Kurumu tarafından oluşturulan listelerdir (Schaefer ve Yin, 2019). Engelman vd. (2021) tarafından gerçekleştirilen kapsamlı araştırma, farklı eyaletlerde uygulanmakta olan karalistelerin çoğunluğunun, ticari veya parasal işlemlere dair mahkeme kararları ile belirli sanayilerdeki düzenlemelere uyulmamasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu listelerin oluşturulmasında ise yapay zekâ teknolojilerinden faydalandığına dair bir kanıt bulunmamaktadır (Engelman vd., 2021, s.87).

Öznelere ilişkin güvenilirmezliğine işaret eden kara listelerin karşısında kızıl listeler yer almaktadır. Yine hem kişiler hem de şirketler için hazırlanan bu listelerde, güvenilirlik konusunda model teşkil ettiği düşünülen öznelere yer verilmektedir. Bu bakımdan şirketlerin kızıl listeye alınması için mevcut yasa ve düzenlemelere riayet edip uyumlu piyasa ilişkileri sürdürmelerine ek olarak ürün ve hizmet konularında yenilikçi olması, sosyal yardımlar konusunda aktif katılımcı olması, çevre ve kaynak korumasına

ilişkin girişimlerde bulunması gerekmektedir (Engelmann vd., 2021). Aynı durum kişiler için de geçerlidir; yasa ve düzenlemelere riayet etmenin yanı sıra toplumsal fayda sağlayan eylemlerde bulunan kişiler kızıl listelere alınmaktadır.

SKS pratiklerinde başvuru son mekanizma ortak cezalandırma ve ödüllendirme sistemidir. Sistem güvenilir eylemleri nedeniyle kara listeye alınan öznelerin cezalandırılmasına ve güvenilirlikleri dolayısıyla kızıl listelere alınan gerçek ve tüzel kişilerin ödüllendirilmesine dayanmaktadır. Mekanizmayı özgün kılan, söz konusu cezalandırma ve ödüllendirmelerin yalnızca güven kırıcı eylemde bulunan alanda değil, diğer alanlarda da uygulanmasıdır. Ortak Cezalandırma Sistemi olarak adlandırılan bu uygulamaya göre, farklı kurum ve kuruluşlar kendi aralarında imzaladıkları memorandolarla, kendi yetki alanları dâhilinde güvenilir olarak kara listeye aldıkları ve cezalandırmaya tabi tuttukları kredi öznelerinin ortak anlaşmaya vardıkları diğer kurumlar tarafından da yaptırıma tabi tutulmasını sağlamaktadır. Örnekecek olursak, gümrük düzenlemelerini ihlal ettiği için Gümrük İdaresi tarafından kara listeye alınan bir şirket yalnızca Gümrük İdaresi tarafından değil örneğin YHM, Kamu Güvenliği Bakanlığı, Vergi Dairesi İdaresi gibi memoranda imzalanan diğer kurum ve kuruluşlar tarafından da yaptırıma uğrayabilmektedir. Mevcut durumda tarım, vergi, enerji, gıda ve ilaç sanayi, e-ticaret, üretim güvenliği, finans ve daha birçok alanda ortak ceza ve ödül uygulamalarına yönelik elliden fazla memorandum imzalanmış durumdadır (Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti, 2019). Ayrıca devlet kurumları yalnızca diğer devlet kurumlarıyla değil, devlet dışı aktörlerle de anlaşma memorandumunu imzalayarak ortak ceza ve ödül ağını devletin ulaşmadığı alanlara da genişletmektedir. Örneğin YHM'nin Çin'in en büyük ticari platformu olan Alibaba ile imzaladığı anlaşma memorandumuyla yaptırıma tabi öznelerin Alibaba'ya bağlı alışveriş siteleri üzerinden yüksek miktarda harcama yapması yasaklanmıştır.

3.2. Yerel Düzeyde Geçerli Puanlama Uygulamaları

Şu halde, SKS'nin kitlesel gözetime dayalı genel bir vatandaş puanlama sistemi olduğu yanlıgısı neden doğmaktadır? Bunun temel sebeplerinden biri yerel düzeyde, bazı kentlerde uygulanan SKS pratiklerinden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, ulusal düzeyde merkezi kamu kurum ve kuruluşları kredi bilgilerinin bir araya getirilmesi için gerekli veri tabanını inşa etmekte, kendi yetki alanları dâhilinde kara ve kızıl listeler oluşturmakta ve cezalandırma ile ödüllendirmeler için kriterleri oluşturmakta, bu şekilde SKS'nin genel çerçevesini ve altyapısını oluşturmaktadır. Ancak bu politikaları uygulayanlar yerel hükümetlerdir. Yani öznelerin kredi bilgilerinin merkezi veri tabanlarına yüklenmesi, kredi bilgilerine göre kara ve kızıl listelere alınmaları ve ödüllendirme veya cezalandırmaya tabi tutulmaları eyalet ve kent düzeyindeki hükümetlerin çalışmalarıyla somutlaşmaktadır. Gelgelim sayıları yüzleri hatta binleri bulan yerel SKS uygulamaları tek biçim bir nitelik taşımamakta ve uygulamada çeşitlilik göstermektedir.

Merkezi hükümet, kent düzeyinde hayata geçirilen SKS uygulamalarından kimilerini kat ettikleri yol ve sistemin inşasındaki başarılarından dolayı "model" kentler olarak belirlemiştir. Hâlihazırda altmış iki adet olan bu model kentler, SKS'nin pilot denemeleri niteliği taşımaktadır ve bu denemelerde elde edilen sonuçların ulusal sistemin nihai şeklini almasında yönlendirici olması planlanmaktadır (Brussee, 2023). Bu pilot denemelerin çoğunluğunda öznelerin kredi statüsünün değerlendirilmesi için kara ve kızıl liste sistemleri uygulanmakla beraber, yaklaşık yirmi tanesi bu listelerin yerine vatandaşlar ve işletmeler için puanlama denemesi yapmaktadır. SKS'nin yalnızca vatandaşlara yönelik bir gözetleme aygıtı olduğu yanlıgısını doğruna temel etkenlerden biri, söz konusu model kentlerin yaklaşık üçte birinde denemeleri yapılmakta olan puanlama uygulamalarıdır.

Kent düzeyinde uygulanan bu puanlama denemelerinin en bilinen ve ilk örneğini Shandong eyaletindeki Roncheng kenti oluşturmaktadır. Roncheng'deki uygulamaya göre, her bir vatandaş 1000 puanlık üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmakta ve A ve D dereceleri arasında kategorilendirilmektedir. A derecesinde olan vatandaşlar güvenilir kabul edilirken, 600 puanın altında kalıp D derecesine düşen vatandaşlar güvenilir kabul edilmektedir (Daum, 2019). Vatandaşların güvenilir veya güvenilir olarak kabul edilmesine yol açan davranışlar ise vergi kaçırmaktan, kırmızı ışıktaki karşıya geçmeye kadar geniş bir spektrumu kapsamaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, örneğin vergi kaçakçılığı hâlihazırda ulusal düzeyde kara listeye alınmakla sonuçlanan güvenilir bir eylemken, bu eylemde bulunan entiteler kent düzeyinde uygulamaya geçirilen sistemlerle ayrıca puanlamaya tabi olmaktadır. Bu puanlamalar neticesinde güvenilir olarak addedilen vatandaşlara cezalandırma yapılması merkezi hükümet tarafından yasaklanmışken (Drinhausen ve Brussee, 2021), güvenilir vatandaşlar ulaşım araçlarında indirim, kamu hizmetlerinde öncelik gibi bir takım ödüllendirmelere tabi tutulmaktadır (Liu, 2019). Diğer bir deyişle SKS bağlamında, cezalandırmalar puanlamalar esasında ilerlememekte, yalnızca kara listelere alınan entiteler için geçerli olmaktadır.

Yerel düzeyde uygulanan bu puanlama denemeleri Batı medyasında Çin hükümetinin kapsamlı bir puanlandırma mekanizması oluşturduğu yanlıgısını doğurmaktadır. Ancak dikkat edilmelidir ki, model kentlerde uygulanan sistemler ulusal bir sistemin oluşturulmasındaki denemeler niteliğini taşımaktadır ve hali hazırda yalnızca geçerli oldukları kentlerdeki yurttaşları

kapsamaktadır (Infantino ve Wang, 2021). Kentlerde uygulanan bu sistemler kapsam ve içerik bakımından farklılıklar göstermekte, tekbiçim bir nitelik taşımamaktadır. Her bir kentte uygulamaya geçirilen sosyal kredi pratikleri kentin yönetsel önceliklerine göre farklılık göstermektedir. SKS uygulamalarında model olarak seçilen kentlere bakıldığında bunların, ülkenin daha zengin olan Doğu kesiminde yoğunlaştığı, görece büyük nüfusa sahip ve kişi başına düşen milli gelirin ülke ortalamasından yüksek kentler olduğu görülmektedir (Infantino ve Wang, 2021). Bu bakımdan, Daum'un işaret ettiği üzere bu uygulamalar, sosyal gelişmişlik düzeyinin ekonomik gelişmişlik düzeyine uygun hale getirilmesine yöneliktir ve vatandaşlara dürüstlük ve güvenilirlik bilincinin aşılması ve toplumsal bir güven kültürü yaratmaya yönelik eğitsel bir nitelik taşımaktadır.

3.3. Finansal Amaçlı SKS Uygulamaları

SKS'nin temel hedeflerinden birisi kişi, işletme ve devlet kurumlarının yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerinin yerine getirmeyi sağlayacak mekanizmaları inşa etmekten diğeri, bilhassa küçük ve orta ölçekli işletmeler ile bireylerin kapsandığı bir finansal kredi raporlama sistemi inşa etmektir. Bu şekilde, ulusal çapta geçerli kapsamlı bir kredi raporlama sistemin belirişi, 2000'li yıllarda SKS fikri dâhilinde gerçekleşmiştir. 2002 yılında SKS projesinin fiilen başlatılmasının ardından ÇHB hem bireysel hem de ticari kredi bilgilerini kapsayan ulusal çapta bir kredi veri tabanı ve kredi raporlama sistemi geliştirilmesi çalışmalarına başlatmak üzere görevlendirilmiştir (Lin, 2016b). ÇHB'nin çalışmaları 2004 yılında Kredi Referans Merkezi'ni kurmasıyla sonuçlanmıştır. Merkez, ÇHB çatısı altında çalışan bağımsız bir finansal kredi istihbarat kurumu olarak faaliyetlerine başlamış, bireysel ve kurumsal finansal kredi raporları hazırlayan ilk ulusal kredi raporlama kurumu olmuştur. Ülkede faaliyet gösteren tüm finansal kuruluşların müşterilerinin kredi bilgilerini Merkez'e raporlaması zorunluluk haline getirilmiştir. Merkezin topladığı verilerin temel kaynağı olan bankalardan gelen finansal bilgilere ek olarak mahkemelerden, kamu kurumlarından ve mali otoritelerden sağlanan verilerin de gerçek ve tüzel kişilerin kredi bilgileri içinde yer almasına yönelik çalışmalar da başlatılmıştır (Lin, 2016b). Bu yöndeki çalışmalar ancak 2020 yılına gelindiğinde tamamlanabilmiş ve ikinci nesil kredi raporlama sistemi tamamlanarak bireysel ve finansal kredi başvurularında finansal kurumlardan gelen bilgiler haricinde diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanan bilgiler de finansal raporların oluşturulmasında kaynak haline gelmiştir (Schaefer ve Yin, 2019).

SKS'nin Çinli bireylerin hayatlarının tüm yönlerini izleyerek algoritmalara dayalı olarak kişilere puan atayan yeknesak bir sistem olduğunu yanılığının en temel nedeni ise Çin'in SKS projesinin bütününe yansıttığı düşünülen özel şirketler tarafından yine finansal bağlamda denenmiş olan tüketici kredisi raporlama sistemleridir. Ülkede büyük teknoloji devi şirketleri tarafından oluşturulan bu sistemlerin yapay zekâ ve algoritmalara dayalı olarak işlediği bilgisi doğru olmakla beraber bu sistemler SKS genelini karakterize etmemektedir. Bu sistemler ÇHB'nin yönlendirmesiyle finansal kredi derecelendirme hizmetleri piyasasını geliştirmek için yaratılması teşvik edilmiş olan sistemlerdir. Bu sistemlerin temel amacı, bireysel kredi güvenilirlik derecelerini geleneksel olmayan, online verilere dayalı olarak ölçmek olmuştur.

Özel şirketler tarafından hayata geçirilen kredi sistemleri 2015 yılında, ÇHB'nin 2015 yılında sekiz tane teknoloji şirketine kendi tüketici kredisi raporlama sistemlerini yaratma deneme izni vermesiyle uygulamaya geçirilmiştir (Huang vd., 2016). Bu kredi sistemlerinin en bilineni ve yaygınlaşanı ise Alibaba Şirketler Grubu'nun finansal kolu olan Ant Grup tarafından oluşturulan Zhima Credit oluşturmaktadır. Zhima Credit veya Türkçe ifadesiyle Susam Kredisi, kişilerin, Alibaba Şirketler Grubuna bağlı hizmet servislerindeki bilgilerini dayanarak kişilerin ekonomik bağlamda ne derece güvenilir olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Devlet kurumları tarafından uygulanan sosyal kredi uygulamalarının aksine, Susam Kredisi yapay zekâyı dayalıdır ve belirli algoritmaları kullanarak kişilere 350 ile 950 arasında puan atar. Bu puanlar beş bilgi kategorisi temelinde hesaplanmaktadır. 1) kredi geçmişi ve geçmişteki kredi geri ödemelerinin kayıtları 2) tutum örüntüleri; alışveriş yapma, ödeme yapma, mali durum idaresi 3) sözleşmelere uyma: istikrarlı bir ekonomik gelirinin olması ve kişisel varlıklarının olması 4) kişisel bilgiler: kişisel bilgilerinin doğrulanabilir ve güvenilir olması ve bir üyenin buna şahitlik etmesi 5) sosyal ilişkiler: platformdaki kurduğu ilişkilerin sayısı/genişliği ve platformdaki tutumları (Creemers, 2018). Yani SKS'ye ilişkin yaygın anlatılardaki yapay zekâ ve algoritma temelli anlatılar esas olarak Susam Kredisi ve benzeri tüketici kredisi derecelendirme sistemlerinden kaynaklanmıştır. Ne var ki, bu sistemlere katılmak hiçbir zaman zorunlu olmamış, tercih esasında ilerlemiştir.

Gelgelim gelişkin bir kredi derecelendirme endüstrisi oluşturmak isteyen ÇHB'ye göre, Susam Kredisi de dâhil bu sekiz şirketin geliştirdiği sistemler güvenilir tüketici kredisi raporlama sistemleri oluşturmada başarılı olmamıştır. Zira birincisi, bu şirketler finansal kredi değerlendirmelerini esas olarak bağlı oldukları şirketlerin kendi ticaret, finans ve sigorta işletmelerini desteklemek için oluşturmuşlardır ve bu durum bir çıkar çatışması yaratmıştır (Reuters, 2017). Nitekim bu kredi sistemleri, ÇHB'nin beklentilerinin aksine tarafsızlıktan uzak olamamışlardır. İkinci olarak, kredi değerlendirmelerinin doğruluğu da kuşkuluydu zira sadece kendi müşteri veri tabanlarındaki bilgilere dayanmaktaydı. Bu durum ise bu kredi sistemleri tarafından hazırlanan raporların ve puanlamaların kapsayıcılığı ve yerindeliğiyle ilgili şüphe uyandırmıştır. Bu durum karşısında ÇHB bu

kredi sistemlerine verilen deneme lisanslarını uzatmamış ve bunun yerine 2018 yılında ÇHB idaresindeki National Internet Finance Association'nın (NIFA) %36'lık hisseyle katılımcı olduğu, geri kalan hisselerin söz konusu sekiz şirket arasında %8'erlik hisseyle paylaştığı Baihang Credit isimli ülkenin ilk lisanslı kişisel kredi derecelendirme kuruluşunu tesis etmiştir (China Banking News, 2018).

4. SONUÇ

Çin'in 1970'li yılların sonunda başlattığı reform ve dışa açılma politikaları ile içine girdiği piyasalaşma süreci ülkenin sosyal ve ekonomik yapısını çarpıcı bir değişimin içine sokmuş, bu bağlamda ülkenin yeni sosyo-ekonomik koşullarına uygun yeni yönetim sistemlerinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda makalede, SKS'nin, Çin'deki piyasalaşmanın yarattığı yeni yönetim sorunlarına karşı geliştirilen bir siyasa programı olarak belirlediği gösterilmiştir. Makalede, yaygın kanının aksine, SKS'nin düşünölmeye başlandığı ilk andan itibaren, Çin hükümetinin vatandaşlarını kontrol ve baskı altına almak amacıyla tasarladığı bir aygıt olmadığını, daha ziyade, ülkenin piyasalaşmasıyla birlikte içinde girdiği finansal, yönetsel ve ahlaki sorunlara karşı geliştirilen kapsamlı ve çok katmanlı bir siyasa programı olduğunu gösterilmiştir. Çinli siyasi otoriteleri bu projeye yönelten temel düşünce, toplumun genelinde dürüstlük ve güvenilirlik ahlakına bağlı kalınarak finansal ve yasal bakımdan sorumlulukların yerine getirilmesinin sağlanması, böylelikle ekonomik ve sosyal düzeni bozacak aksaklıkların önüne geçilmesi olmuştur. Bu doğrultuda “kredi”; kişi, işletme ve kurumların ekonomik ve sosyal etkileşimlerindeki güvenilirlikleri şeklinde kavramsallaştırılırken SKS de söz konusu bağlamlarda kişilerin, ticari işletmelerin ve devlet kurumlarının güvenilirliklerini tespit ve teşvik etmeye yönelik mekanizma ve uygulamalar toplamı olarak belirmiştir.

Çin hükümetinin siyasi gündemine 1999 yılında giren SKS on beş yıllık bir hazırlık sürecinin ardından 2014 yılında yayınlanan İnşa Planı Çerçevesi ile sistematik bir program halini almış ve sistemin inşası, merkezi ve yerel düzeydeki hükümetlerin girişimleriyle hayata geçirilmeye başlanmıştır. Sistem, toplumdaki genel güvenilirlik düzeylerini yükseltme amacı doğrultusunda, iki temel hedefi, yani, bir yandan öznelerin yasa düzenleme ve sözleşmelerden doğan sorumlulukların yerine getirilmesini tespit ve teşvik edecek bir yandan da finansal güvenilirliklerini raporlayacak mekanizma ve uygulamaları hayata geçirme düşünceleri etrafında şekillenmiştir. Bu düşünceler temelinde bir siyasa programı olarak SKS, merkezi ve yerel hükümetler düzeylerinde kamu kurum ve kuruluşları tarafından oluşturulan kredi bilgisi veri tabanları, kara ve kırmızı liste sistemleri ile ödöl ve ceza mekanizmaları ile işlerlik kazanmıştır. Ne var ki, sistem hâlihazırda ulusal çapta bir uygulama seviyesine ulaşamamıştır. Öte yandan, sistemin finansal ayağını temsil eden ÇHB'nin yetkisi dâhilinde oluşturulan finansal kredi raporlama sistemi olgunluk seviyesine ulaşmışken, yine finansal kredi raporlama sistemleri oluşturulması için denemeleri yapılan Susam Kredisi ve benzeri sistemler resmîyet kazanmamıştır.

Bu bağlamda SKS'nin amaç, kapsam ve işleyişine dair yapılan kapsamlı bir değerlendirme, sistemin temel amacının vatandaşlara yönelik bir kitlesel gözetim sürdürmek olmadığı gibi, ne ulusal düzeyde vatandaşlara puan atamaya yönelik bir mekanizma olarak tasarlandığını ne yapay zekâ ve büyük veri gibi ileri teknolojilerle karakterize olduğunu göstermektedir. SKS'nin temel amacı piyasa ekonomisi koşullarında öznelerin ekonomik ve toplumsal etkileşimlerindeki güvenilirliklerini artırmak olduğundan tüm vatandaşların her türlü davranışının yedi yirmi dört bir izlenmeye tabi tutulduğu gerçeği yansıtmamaktadır. Sistem, daha ziyade öznelerin yasa, düzenleme ve sözleşmelerden doğan yükümlölüklerine riayet etmelerini takip etmektedir. Sistem dâhilinde bazı yerel hükümetlerde ve Susam Kredisi gibi finansal sistemlerde puanlama uygulamaları yapılmış olsa da bunlar sistemin genel işleyişini yansıtmamakta, kalıcılığı şüpheli olan deneme niteliği taşımaktadır. Böyle genel bir puanlama söz konusu olmadığı gibi, puanlamalara mukabil cezalandırma ve ödüllendirmelerin de yapılmadığı, bu cezalandırma ve ödüllendirmelerin esas olarak yasa, düzenleme ve sözleşmelere uyulup uyulmadığına göre oluşturulan kara ve kırmızı liste sistemleri temelinde işlediği görölmektedir. Yine Susam Kredisi ve benzeri sistemler kapsamında yapay zekâ teknolojilerine başvurulmuşsa da, SKS esas olarak insan merkezli karar alma mekanizmalarıyla işleyen ve dijitalleşme seviyesi elektronik veri tabanlarının oluşturulması ve kredi bilgilerinin dijitalleştirilmesiyle sınırlı kalan bir sistemdir.

Bugün SKS'nin gelişim düzeyine bakıldığında, henüz Çin hükümeti tarafından arzu edildiği gibi ulusal çapta geçerli standart bir SKS programının geliştirilememiş olduğu görölmektedir. Sistemin temel bilgi altyapısını oluşturan UKBPP tesis edilmiş olmakla beraber hem merkezi hem de yerel düzeylerde sistematik bir veri akışının sağlanmadığı görölmektedir. Sistem, hali hazırda parçalı bir görünüm arz etmekte, hem merkezi hem de yerel düzeylerde kamu kurum ve kuruluşları SKS inşası konusunda aynı ilerleme düzeyini gösterememektedir. Bu haliyle SKS, tamamlanmış bir yönetim programı değil, inşası ve nihai biçimini alması uzun yıllar sürecek bir proje niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan Çin'in piyasa ekonomisinde, sosyal ve ekonomik yönetimin yeni bir yöntemi olarak keşfettiği bu sistemin gelişiminin seyrinin takibi günümüz Çin'inde siyasi yönetimin işleyişindeki yenilikleri kavramak açısından önem arz etmektedir. Bu makalede, amaç, kapsam ve işleyişine dair

makro bir perspektifi sunulan SKS'nin mezo ve mikro düzeylerdeki fiili uygulamalarının detaylı incelemesi sistemin gidişatını izlemek açısından çalışılmaya haiz bir husustur. Bilhassa, ilerleyen süreçte sistemin uygulanmasındaki sorun ve engelleri örnekleyecek vakaların ele alınması, merkezi ve yerel yönetimlerin SKS'ye bakışının ve sistemi ne şekilde kullandıklarının daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A.N. (2019.) *Büyük veri uygulamalarında kişisel veri mahremiyeti* (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü, Strateji ve Bütçe Uzmanlığı Tezi, Ankara).
- Asian Institute for Policy Studies. (2017). *Orwell's nightmare: China's social credit system*. <http://en.asianinst.org/contents/orwells-nightmare-chinas-social-credit-system/>
- Beijing Review. (2002). Build a well-off society in an all-round way and create a new situation in building socialism with Chinese characteristics. *Jiang Zemin's Report to the 16th National Congress of the Communist Party of China on November 8, 2002*. http://www.bjreview.com.cn/document/txt/2011-03/24/content_360557.htm
- Botsman, R. (2017). Big data meets Big Brother as China moves to rate its citizens. *Wired*. <https://www.wired.co.uk/article/chinese-government-social-credit-score-privacy-invasion>
- Brussee, V. (2023). *Social Credit: The warring states of China's emerging data empire*. İngiltere: Palgrave Macmillan.
- Büyüksağış, E. (2021). Yapay zeka karşısında kişisel verilerin korunması ve revizyon ihtiyacı. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 529-541.
- Campbell, C. (2019). How China is using "social credit scores" to reward and punish its citizens. *TIME*. <https://time.com/collection-post/5502592/china-social-credit-score/>
- Carney, M. (2020). Leave no dark corner. *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2018-09-18/china-social-credit-a-model-citizen-in-a-digital-dictatorship/10200278>
- China Banking News. (2018). *Baihang credit*. <https://www.chinabankingnews.com/wiki/baihang-credit-%E7%99%BE%E8%A1%8C%E5%BE%81%E4%BF%A1/>
- Congar, K. (2020). Fişleme mi mükafat mı? Çin'de vatandaşlara puan veren sosyal kredi sistemi 2020'de yürürlüğe giriyor. *EuroNews*. <https://tr.euronews.com/2020/02/11/fisleme-mi-mukafat-m-cin-de-vatandaslara-puan-veren-sosyal-kredi-sistemi-2020-de-yururluge>
- Credit Reference Center of the Peoples's Bank of China. http://www.pbccrc.org.cn/crc/zxgk/index_list_list.shtml
- Creemers, R. (2018). China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3175792>
- Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti. (2007). Guówúyuàn bāngōng tīng guānyú shèhuì xīnyòng tī xī jiànshè de ruò gān yìjiàn (Devlet Konseyi'nin sosyal kredi sisteminin inşasına ilişkin çeşitli görüşleri). https://www.gov.cn/zwgc/2007-04/02/content_569314.htm
- Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti. (2011). Zhōngyāng guānyú shēnhuà wénhuà tī zhī gōigē ruògān zhōngdà wèntí de juédìng (Kültür sistemi reformunun derinleştirilmesine ilişkin çeşitli önemli konulara ilişkin merkez komite kararı). https://www.gov.cn/jrzq/2011-10/25/content_1978202.htm
- Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti. (2014). Guówúyuàn guānyú yīnfǎ shèhuì xīnyòng tī xī jiànshè guīhuà gāngyào (2014—2020 nián) de tōngzhī (Devlet konseyi sosyal kredi sistemi inşa planı çerçevesi (2014-2020) ile ilgili duyuru). http://www.gov.cn/zhengce/content/2014-06/27/content_8913.htm
- Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Halk Hükümeti. (2019). Gōnggòng xīnyòng zònghé píngjià zhìdù zhèngzài jiànli hé wánshàn zhī zhōng (Kapsamlı bir sosyal kredi sistemi tesis edilmiş ve mükemmelleştirilmiştir). http://www.gov.cn/xinwen/2019-07/18/content_5411351.htm
- Çin Komünist Partisi Ulusal Kongreleri Veri Tabanı. (2003). Zhōnggòng zhōngyāng guānyú wánshàn shèhuì zhūyì shìchǎng jīngjì tī zhī ruògān wèntí de juédìng (Çin komünist partisi merkez komitesi'nin sosyalist piyasa ekonomisinin gelişimine dair meselelerle ilgili karar). <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64569/65411/4429165.html>
- Dai, X. (2018). Toward a reputation state: The social credit system project of China. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3193577>
- Daum, J. (2021). Far from a panopticon, social credit focuses on legal violations. *China Brief*, 21(19), 6-11. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2021/10/Read-the-10-08-Issue_PDF.pdf
- Daum, J. (2019). Getting rongcheng right. *China Law Translate*, <https://www.chinalawtranslate.com/en/getting-rongcheng-right/>
- Drinhausen, K., & Brussee, V. (2021). China's social credit system in 2021: From fragmentation towards integration. *MERICs*. <https://merics.org/sites/default/files/2021-03/MERICs%20ChinaMonitor%2067%20Social%20Credit%20System%20final%20%281%29.pdf>
- Engelmann, S., Chen, M., Dang, L., & Grossklags, J., (2021). Blacklists and redlists in the chinese social credit system: Diversity, flexibility, and comprehensiveness. *AIES '21: AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society*. <https://doi.org/10.1145/3461702.3462535>
- Ertürk, O. (2019). Dizi distopyasından açık hava hapishanesine: Sosyal skor uygulaması (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Antalya). <http://tez2.yok.gov.tr/ adresinden edinilmiştir>.

- Ford, C. (2019). *Seeing like an authoritarian state*. In L. Orgad & W. Reijers (Eds.) *A dystopian future? the rise of social credit systems* (pp.15-17). Robert Schuman Centre for Advanced Studies Global Citizenship Governance içinde. European University Institute Working Papers 2019/94.
- Gazete Duvar. (2018). Çin'de 'dijital diktatörlük' test ediliyor. <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2018/07/05/cinde-dijital-diktatorluk-test-ediliyor>
- Haber Global. (2021). Bir vatandaş kaç puan?. <https://haberglobal.com.tr/dunya/bir-vatandas-kac-puan-151251>
- Huang, Z. & Lei, Y. & Shen, S. (2016). China's personal credit reporting system in the internet finance era: Challenges and opportunities. *China Economic Journal* 9(3) 288-303, p.288.
- Hürriyet. (2018). Çin vatandaşlarını "puanlıyor". <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cin-vatandaslarini-puanliyor-40973114>
- Hvistendahl, M. (2017). Inside China's vast new experiment in social ranking. *Wired*. <https://www.wired.com/story/age-of-social-credit/>
- Infantino, M., & Wang, W. (2021). Challenging western legal orientalism: A comparative analysis of chinese municipal social credit systems. *European Journal of Comparative Law and Governance*, 8(1), 46-85. <https://doi.org/10.1163/22134514-bja10011>
- İyigüngör, T. (2020). *Kapalı yönetim biçimlerinde siber gözetim: Çin örneği*. (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/adresinden edinilmiştir>.
- Keyvan, Ö. Z. (2022). Çin'in sosyal kredi sistemi: Veri odaklı toplumda ahlaki yönetimin inşası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 143-166.
- Liang, F. & Das, V. & Kostyuk, N. & Hussain, M. M. (2018). Constructing a data-driven society: China's social credit system as a state surveillance infrastructure. *Policy & Internet*, 10(4), 415-453. Erişim Tarihi Ekim 1, 2019. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/poi3.183>
- Lin, J. (2016a). Zhōngguó shèhuì xīnyòng tǐ xī jiànshè shíwù nián chéng jiù huísù (Çin'in sosyal kredi sisteminin geçtiğimiz on beş yıldaki başarıları). <http://www.ccmpc.org.cn/policy/page/1367.html>.
- Lin, J. (2016b). Shèhuì xīnyòng tǐ xī lǐ lùn de chuānchéng mǎiluò yǔ chuāngxīn (Sosyal kredi sistemi teorisinin mirası ve yeniliği). <http://www.ccmpc.org.cn/policy/page/1368.html>
- Lin, J. (2019). Wèishéme shuō shèhuì xīnyòng tǐ xī jiànshè qǐ shǐ yú 1999 nián? (Çin'in sosyal kredi sisteminin inşası neden 1999 yılında başladı?). <https://m.credit100.com/xhxy/c/2019-09-09/535610.shtml>
- Lin, J. (2021). Xīnyòng lǐfǎ hé chéngxīn guǐzé tǐ xī zǒngtǐ shèjì tóngděng zhōngyào (Kredi yasaması ve kredi kuralları sisteminin genel tasarımı eşit derecede önemlidir). <http://credit.fgw.sh.gov.cn/xyj/20210402/f11bdb400f7048079014685e0f4c3dae.html>
- Liu, C. (2019). Multiple social credit systems in China. *Economic Sociology: The European Electronic Newsletter* 21(1), 22-32. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3423057>
- Ma, A. (2018). China has started ranking citizens with a creepy 'social credit' system-here's what you can do wrong, and the embarrassing, demeaning ways they can punish you. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.nl/china-social-credit-system-punishments-and-rewards-explained-2018-4/#:~:text=China%20plans%20to%20rank%20all,down%20according%20to%20their%20behavior>
- Mosher, S.W. (2019). China's new 'social credit system' is a dystopian nightmare. *New York Post*. <https://nypost.com/2019/05/18/chinas-new-social-credit-system-turns-orwells-1984-into-reality/>
- Nguyen, C. (2017). China might use data to create a score for each citizen based on how trustworthy they are. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/china-social-credit-score-like-black-mirror-2016-10>
- NTV. (2020). Çin'de vatandaşlar davranışlarına göre puanlanacak (Sosyal kredi sistemi). <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/cinde-vatandaslar-davranislarina-gore-puanlanacak-sosyal-kredi-sistemi,8E3rk-wtMUi7fuEExnRx1g>
- Özekici, Y.K. (2022). Bilgi ve iletişim teknolojileri temelli yönetim sistemi olarak sosyal kredi sisteminin turizm sistemine yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(2), 1078-1099.
- People China. (2014). Zhōngguó qī yè měinián yīn shìxīn sūnshī yú 6000 yì (Çinli şirketler güven ihlali nedeniyle her yıl 600 milyardan fazla zarar ediyor). <http://finance.people.com.cn/n/2014/0711/c1004-25267176.html>
- Pettit, H. (2018). Black Mirror is almost a reality: China says it's on track to launch its dystopian scorecard system that ranks citizens on every aspect of their behaviour by 2020. *Mail Online*. <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-6183893/Real-life-Black-Mirror-Chinas-moves-introduce-scorecards-ranks-behaviour-citizens.html>
- Reuters. (2017). No more loan rangers? Beijing's waning support for private credit scores. <https://www.reuters.com/article/ant-financial-credit/no-more-loan-rangers-beijingswaning-support-for-private-redit-scores-idUSL3N1JO5W>
- Schaefer, K. (2020). China's corporate social credit system: Context, competition, technology and geopolitics. *Trivium China*. <https://socialcredit.triviumchina.com/report/chinas-corporate-social-credit-system-context-competition-technology-and-geopolitics/>
- Schaefer, K. & Yin, E. (2019). Understanding China's social credit system. *trivium China*. <https://socialcredit.triviumchina.com/wp-content/uploads/2019/09/Understanding-Chinas-Social-Credit-System-Trivium-China-20190923.pdf>
- Supreme People's Court. (2013). Some regulations concerning publishing name list information of persons subject to enforcement for trust-breaking. <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2013/07/16/some-regulations-concerning-publishing-name-list-information-of-persons-subject-to-enforcement-for-trust-breaking/>
- T24. (2020). Sosyal kredi sistemi gündemde: Black mirror Çin'de gerçek mi oluyor? <https://t24.com.tr/haber/sosyal-kredi-sistemi-gundemde-black-mirror-cin-de-gercek-mi-oluyor,860578>
- Tarcan, P. (2019). Çin ve silikon vadisi'nin sosyal kredi sistemi: Bir nevi black mirror. *Bianet*. <https://bianet.org/haber/cin-ve-silikon-vadisi-nin-sosyal-kredi-sistemi-bir-nevi-black-mirror-212302>
- The Conversation. (2018). China's dystopian social credit system is a harbinger of the global age of the algorithm. <https://theconversation.com/chinas-dystopian-social-credit-system-is-a-harbinger-of-the-global-age-of-the-algorithm-88348>
- The Economist. (2016a). China invents the digital totalitarian state. <https://www.economist.com/briefing/2016/12/17/china-invents-the-digital-totalitarian-state>
- The Economist. (2016b). China's digital dictatorship. <https://www.economist.com/leaders/2016/12/17/chinas-digital-dictatorship>
- Topçu, N. (2020). Orwell'ın 1984'ü Çin'de gerçek mi oluyor? Sosyal kredi sisteminin geçmişi, bugünü ve geleceği. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 684-695.
- TRT Haber. (2020). Çin'de yapay zeka destekli puanlama sistemi bu yıl başlıyor. <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/cinde-yapay-zeka-destekli-puanlama-sistemi-bu-yil-basliyor-460188.html>

- Türetgen, S. (2021). Suç katsayısı sıfır: Psycho-pass anime evreninde sibyl sistem üzerine bir inceleme. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 6(2), 72-81.
- Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu. (2022). Zhōnghuá rénmin gònghéguó shèhuì xinyòng tǐ xì jiànshè fǎ (xiàng shèhuì gōngkāi zhēngqiú yìjiàn gǎo) (Çin halk cumhuriyeti sosyal kredi sistemi inşa yasası (Kamusal görüşlerin alınması için taslak)) <https://yglxxbsgw.ndrc.gov.cn/htmls/article/article.html?articleId=2c97d16c-82cf3ac8-0184-74052a93-003e>
- Vincent, A. (2017). Black mirror is coming true in China, where your 'rating' affects your home, transport and social circle. The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/on-demand/2017/12/15/black-mirror-coming-true-china-rating-affects-home-transport/>
- Wu, J. (2020). Reflections on China's credit reporting practice. In O. Everling, (Ed.), *social credit rating: Reputation und vertrauen beurteilen* (3-22). Springer Gabler.
- Yobaş, B. (2021) Dijital yurttaşlık, sınırlar, algoritmalar. *Cogito*, 102, 167-192.
- Zhai, X. & Huang, X. (2023). *China's social credit: Theoretical, empirical research, and countermeasures*. New York: Routledge.